

Martin Blok Johansen

Fortvivelse som mulighed

En eksistensfilosofisk læsning af *The Red Tree* med perspektivering til *Drengen der blev væk fra sig selv*

Abstract: It is a widely accepted opinion that children should not be exposed to feelings of despair or meaninglessness. Based on an analysis of two picture-books, Shaun Tan's The Red Tree (2001) and Lone Munksgaard Nielsen and Pia Thaulov's The Boy Who Lost Himself (2015), this article demonstrates, however, that these feelings are necessary and desirable when trying to discover who you are. Feeling despondent or enclosed involves a possibility of finding yourself and therefore it should not be neglected or eliminated. The theoretical framework of the article is the Danish philosopher Søren Kierkegaard's understanding of becoming a human being. For Kierkegaard, despair, meaninglessness and enclosedness are precisely the feelings that can help you become who you are. The article demonstrates how the protagonists' despair and enclosedness give them the possibility to realize themselves as human beings. From a child's perspective, these picturebooks recount an existential theme fundamental to everyone: How do we become who we are?

Keywords: picturebooks, despair, becoming a person, existential philosophy, Søren Kierkegaard, Shaun Tan, Lone Munksgaard Nielsen, Pia Thaulov

En pige og en dreng

På omslaget til *The Red Tree* sidder en pige i noget, der bedst kan karakteriseres som en papirbåd og kigger længselsfuldt på et rødt blad, der – skal det vise sig – findes på samtlige af bogens opslag som en intravisuel reference. Pigen og båden befinder sig på et åbent hav, der er afbilledet med ringe i vandet og mosaiklignende strukturer,

som får det til at se ud som om, det kan krakelere når som helst. En pige alene i en papirbåd på et åbent hav, som tilmed ser ud til at kunne krakelere, angiver en udsigtsløshed, der synes understøttet af, at hvis båden sejler meget længere, vil den sejle udover kanten (af bogen). På båden ses endvidere nogle tekstbrudstykker med ord som fx "trouble", "nothing" og "worse", som korresponderer med den tekst, der findes på bagsiden, og som fungerer som opslagets egentlige tekstsider: "sometimes the day begins with nothing to look forward to". Samtidig er det som om, der er en forunderlig ro og afslappethed over pigen. Hun virker på en måde fattet og uanfægtet af udsigtsløsheden. Hendes røde hår og det faste blik på det røde blad skaber således en sælsom balance i det ellers gyngende billede. Fattetheden eller afslappetheden kan imidlertid også tolkes som ligegyldighed fremkaldt af den åbenlyse udsigtsløshed. På forsiden til *Drengen der blev væk fra sig selv* står en dreng med let bagudbøjet hoved og kigger til højre mod en seng, der svæver i luften over ham. Til venstre for drengens bagudbøjede hoved ses et bladløst træ, der svajer mod venstre med samme hældningsgrad som drengens hoved. Det er som om både drengen og træet kigger opad mod den svævende seng. Er sengen fritsvævende – eller er den fritfaldende? Er den på vej væk fra drengen og træet eller på vej henimod dem? Som pigen i båden har drengen en forunderlig fattethed over sig. Han står med let adskilte ben og armene hængende løst ned langs siden og virker rolig og afslappet. Eller er posituren udtryk for afmagt? Opgivenhed? Resignation? Drengens skuldrer er hævet op mod hans hoved, og han er tegnet som skitse uden tydelige afgrænsninger, så der også er en skrøbelighed og anspændthed over ham, som modsiger roen og afslappetheden.

I denne artikel vil jeg analysere disse to bøger, *The Red Tree* og *Drengen der blev væk fra sig selv*. Det vil jeg gøre med udgangspunkt i nogle centrale eksistensfilosofiske begreber og forståelser, som jeg henter hos den danske filosof Søren Kierkegaard. Udover Kierkegaards grundforståelse af, hvad det vil sige at blive sig selv, trækker jeg i særlig grad på hans begreber om *indesluttethed* og *fortvivelse*. Det valgte fokus er ikke udtryk for, at en eksistensfilosofisk analyse af disse bøger er specifikt velegnet. Tværtimod indbyder bøgerne til at blive analyseret og diskuteret fra mange forskellige vinkler og med mange forskellige tilgange. Det gør de, fordi de er af den type bøger, som sjældent lader sig indfange og entydigt afgrænse, men som tværtimod er ubestemmelige eller i hvert fald mangetydige, og som endvidere tør tage udgangspunkt i intrikate og udfordrende tematikker. Det er bøger, som i forskningslitteraturen bliver karakteri-

seret som postmoderne billedbøger, og som der indenfor de seneste år har været en meget omfattende forskning i (fx Lewis; Smith; Coles & Hall; Anstey; Thacker & Webb; Yearwood; Pantaleo & Sipe).

Bøgerne

The Red Tree er udarbejdet af den australske forfatter Shaun Tan og oprindeligt fra 2001, men først oversat og udgivet i Danmark i 2013. Den er på 32 sider og udkommet på forlaget Lothian Children's Books (i Danmark på ABC Forlag). Den er i et klassisk format på 24 x 32 centimeter og indeholder 15 opslag; på alle opslagene er der både tekst og billede. *Drengen der blev væk fra sig selv* er udarbejdet af danske Lone Munksgaard Nielsen og Pia Thaulov og netop udkommet i Danmark (maj 2015). Den er på 48 sider og udkommet på forlaget Gyldendal. Den er i et 26 x 18 centimeter tværformat og indeholder i alt 22 opslag; også her er der både tekst og billeder på samtlige opslag.

Begge bøger indeholder endvidere for- og bagside, to illustrationer inden forsatsbladet og et afsluttende opslag inden bagsiden. Disse paratekstuelle elementer synes ikke blot at indeholde redaktionelle beskrivelser eller produktionsbetingelser, men – som det fremgår af indledningen – også at være en integreret del af fiktionen.

I den internationale forskning i billedbøger opererer man typisk med tre temmelig forskellige tilgange til billedbogen (Gibson): et fokus på forholdet mellem tekst og billede (fx Nodelmann; Nikolajeva & Scott), et fokus på børns reception af billedbøger (fx Beckett; Arizpe & Styles; Benton), og et fokus på billedbogen, når den kobles med tekstanalyse og forskellige teoretiske positioneringer som fx kønsstudier, kunsthistorie eller kulturstudier og forskellige metodiske positioneringer som fx biografisme, psykoanalyse eller narratologi (fx Reynolds; Bacchilega). Denne artikel er tættest knyttet til den tredje tilgang, eftersom den tager udgangspunkt i en eksistensfilosofisk inspireret og reflekteret positionering. Jeg har tidligere analyseret *The Red Tree* som eksistensfilosofisk værk (Johansen 38–52), og den har herudover været genstand for adskillige alsidige analyser (ibid. for referencer til disse analyser), mens *Drengen der blev væk fra sig selv* som netop udkommet værk ikke tidligere har været analyseret.

I det følgende afsnit vil jeg undersøge Kierkegaards forståelse af, hvad det vil sige at være menneske. Det vil jeg gøre med henblik på at ekstrahere nogle af de mest centrale begreber fra denne forståelse og gøre dem brugbare for en efterfølgende analyse af *The Red Tree* og *Drengen der blev væk fra sig selv*.

Teoretisk og analytisk indramning: Søren Kierkegaard

I *Philosophiske Smuler* fra 1844 stiller Kierkegaard et af filosofiens store spørgsmål: Hvad er et menneske (SV6, 38), og store dele af hans forfatterskab kan betragtes som elaboreringer over dette spørgsmål.¹ Ud af de notorisk berømte Gilleleje-optegnelser kan man se, at han allerede i sommeren 1835 nedskriver adskillige overvejelser over, hvad det vil sige at være menneske og når frem til det, han senere udfolder i forfatterskabet: "Man maa først lære at kjende sig selv, inden man kjender noget Andet" (Pap. I A 75).

Kierkegaards forståelse af, hvad det vil sige at være menneske, kommer måske mest præcist til udtryk i *Begrebet Angest*, hvor det hedder, at mennesket er en syntese af sjæl og legeme (SV6, 137). Med syntesebestemmelse betoner Kierkegaard, at mennesket er underligt sammensat (SV9, 147), eller som det hedder andre steder: et mellemvæsen (SV10, 34) eller et dobbeltvæsen (Pap. X 4 A 482).

Herefter knytter han sin forståelse af mennesket til to indbyrdes forbundne forhold: for det første, at det at være menneske er *tilblivelse*, for det andet at denne tilblivelse viser sig for mennesket som en *opgave*. Når det med én af de mest citerede og samtidigt mest kryptiske formuleringer hos Kierkegaard hedder, at mennesket ikke blot er et forhold (som fx et dyr er det), "men at Forholdet forholder sig til sig selv" (SV15, 73), så er det udtryk for, at mennesket har muligheden for at forholde sig til sig selv som det menneske, det er. Et menneske er altså ikke blot et relationelt forhold (for Kierkegaard altså forholdet mellem sjæl og legeme), men også et processuelt. Mennesket er ufærdigt og undervejs – eller som han selv siger det: "da det eksisterende Subjekt er eksisterende [...] saa er han jo i Vorden" (SV9, 69). Det er denne vorden – denne tilblivelse – der viser sig for mennesket som en opgave (SV15, 87), og Kierkegaard præciserer, at opgaven løses, når mennesket overtager sit virkelige selv (SV15, 111) og bliver opmærksom på, at det selv, det er, er et ganske bestemt noget (SV15, 94). I *Sygdommen til Døden* betoner han, at ethvert menneske er bestemt til at blive sig selv (SV15, 91), og i *Afsluttende uvidenskabeligt Efterskrift*, at det, mennesket er bestemt til at blive, er det menneske, det allerede er (SV9, 108). Den opgave, mennesket er stillet med, er altså ikke alene den processuelle, at forholde sig til sig selv, men tillige den paradoksale at overtage sig selv som det bestemte enkelte menneske, det allerede er. Det betyder, at man som menneske må overtage ansvaret for sit eget liv. Man må bevidst og ansvarligt vedkende sig, at man er et bestemt menneske og vælge at være dette bestemte menneske. Menneske er altså ikke noget, man på forhånd er. Det er noget, man kan blive. Det er en opgave (SV9, 108; SV15, 87).

Spørgsmålet er så, hvordan denne opgave løses. Hvordan bliver man sig selv? Det gør man ifølge Kierkegaard ved at vælge sig selv som "concret Individ" (SV3, 229). Disse ord, *konkret* og *individ*, bruges hos Kierkegaard i den etymologiske betydning af ordene, hvor konkret er afledt af det latinske 'concretus', som betyder at "vokse sammen" (*Politikens* 368; *Ordbog over det* vol. 11, 5), og individ, der er afledt af 'individuum', og som betyder en "sammenhængende helhed" og "udelelig" (*Munksgaards* 445; *Politikens* 321; *Ordbog over det* vol. 9, 350). Det vil sige, at mennesket skal blive et "concret Individ" i den forstand, at det skal vokse sammen med sig selv og dermed blive en udelelig og sammenhængende helhed. Det at blive sig selv som menneske er således knyttet til det at blive konkret. Altså at vælge sig selv, som den man er. Det vil her sige, at man vokser sammen med sig selv og bliver et sammenhængende individ; at man vælger og vedkender sig selv med de evner og den historie, man nu engang har, og at man står ved det selv (SV3, 200; SV15, 122).

Hvis man derimod ikke vælger sig selv som konkret individ, og altså ikke vokser sammen med sig selv, så er man splittet. Det er det, der hos Kierkegaard kommer til udtryk som fortvivlelse: "vorder Selvet ikke sig selv, saa er det fortvivlet" (SV15, 88). Mens en sammenvoksning af syntesens heterogene momenter betyder, at mennesket bliver et helt menneske, er den manglende sammenvoksning altså identisk med fortvivlelse og dermed det ikke at have valgt og vedkendt sig selv. Det er altså også her i den etymologiske betydning af ordet, hvor 'tvivl' er afledt af det middelnedertyske 'twivel', der har sin rod i det indoeuropæiske 'duei-plo', der betyder 'dobbelt' og præfikset 'for-', der typisk er udtryk for en forstærkelse af verbalbegrebet (*Ordbog over det* 198). Fortvivlelse er altså udtryk for, at mennesket ikke er en sammenhængende helhed, men at det derimod befinder sig i en dobbelthed – eller som Kierkegaard skriver det: "i Fortvivlelsens Øieblink viser Adskillelsen sig" (SV3, 205). Kierkegaard bruger også jævnligt den tyske udgave af ordet, 'vertweiflung' (SV1, 319; SV15, 95; min kursivering), der med det indbyggede to-tal har den samme betydning: Mennesket er endnu ikke blevet ét med sig selv.

Opgaven er altså at blive et *helt* menneske. Som vi så det tidligere, er man imidlertid ikke et helt menneske fra begyndelsen. Det er netop noget, man kan blive. Det er opgaven. Derfor betoner Kierkegaard, at man først må have modet til at stå i splittelsen. Man må have modet til at fortvivle. Det kommer fx til udtryk, når han skriver, at "Du skal gennem den Fortvivlelse om Selvet til Selvet" (SV15, 120), og "Selvet maa brydes for at blive selv" (SV15, 120). Man må altså gennem fortvivlelsen, inden man kan blive sig selv.

I det følgende vil jeg analysere *The Red Tree* med udgangspunkt i Kierkegaards forståelse af, at det at være menneske er tilblivelse, og at denne tilblivelse viser sig som en opgave. Jeg vil i nævnte rækkefølge fokusere på (1) sprog og indesluttethed, (2) fortvivlelse, og (3) det at blive sig selv. Derefter vil jeg perspektivere disse analyser til *Drengen der blev væk fra sig selv*.

The Red Tree læst med Kierkegaards begreber

Den første illustration i *The Red Tree* viser en pige, der står på en lille og skrøbeligt udseende skammel, som er placeret på en mark med vildtvoksende græs. Bag hende ses et stisystem og en oplyst himmel. Pigen står med en megafon og ud ad megafonen spredes en lang række forskellige bogstaver i en rækkefølge, som ikke udtrykker nogen betydning. Bogstaverne spredes ud på marken, men faktisk også så langt ud af selve rammen på billedet, at det ser ud som om, de fortsætter ud af fiktionen og ud i den virkelige verden. Det kan tolkes på den måde, at pigen er i gang med at miste sit sprog. Hun nærmest hælder det ud af sig selv, fordi det alligevel er meningsløst for hende at bevare det. En sådan tolkning understøttes af, at pigens mund ikke vises på billederne – før på det allersidste billede. Hos Kierkegaard er det netop sproget, der kan redde en fra fortvivlelsen og meningsløsheden: "Sproget, Ordet er netop det Frelsende" (SV6, 207). Det at miste sproget er derimod identisk med at undlade at give sig selv til kende (ibid.), og hvis et menneske undlader at give sig selv til kende – hvis et menneske undlader at bruge sproget – så bliver det indesluttet. Det er Kierkegaards pointe, at man i denne indesluttethed ikke slutter sig inde med noget, men slutter sig selv inde og gør sig selv til fange, og dermed bliver utilgængelig for sig selv (SV6, 206).

Opslag 4 i *The Red Tree* kan betragtes som en illustration af en sådan sluten sig selv inde. Pigen har mistet sproget og har dermed gjort sig selv utilgængelig. Ikke nok med, at hun sidder på bunden af havet, men hun sidder også krampagtigt sammenbøjet i en flaske og har tilmed en dykkerhjelme uden ilttilslutning på hovedet. Teksten hedder "nobody understands", og den korresponderer med både billedet og Kierkegaards forståelse af indesluttethed. Pigen har lukket sig selv inde, og hun vil ikke kommunikere med nogen, for der er alligevel ingen, der lytter eller forstår: "the world is a deaf machine". Selv det røde blad er placeret udenfor flasken og ikke inde hos hende.

Netop her viser opgaven sig for pigen. Hun skal nu lære sig selv at kende som det menneske, hun er. Den opgave løses, som vi så det

i afsnittet om Kierkegaard, ved først at være i fortvivlelsen: "Du skjal gjennem den Fortvivlelse om Selvet til Selvet" (SV15, 120).

Fortvivlelsen er til stede tematisk gennem hele bogen, hvor den fortælles og illustreres gennem teksten og de mange billeder, der viser hendes eksistentielle rådvildhed og fortabthed. Det er imidlertid ikke kun i bogens tematik, at fortvivlelsen afslører sig. Det gør den på raffineret vis også i bogens æstetiske formsprog, hvilket den følgende analyse af tekstens og billedernes fortvivlelse vil udfolde.

Tekstens og billedernes fortvivlelse

Som vi så det hos Kierkegaard kommer fortvivlelsen til udtryk som en splittelse i mennesket. Den er udtryk for, at mennesket ikke er en sammenhængende helhed, men befinder sig i en dobbelthed, en tohed, hvor det endnu ikke er blevet ét med sig selv.

På opslag 11 ses den lille pige i en teatersal. Om halsen har hun et skilt med påskriften "Kuka sinä olet?". "Kuka sinä olet?" er finsk og betyder "Hvem er du?". Det er netop den opgave, pigen er stillet overfor: at finde ud af, hvem hun selv er. Og denne opgave går altså gennem fortvivlelsen. Fortvivlelsen udtrykkes tematisk, som vi har set det i det foregående, men den udtrykkes, som vi skal se det i det følgende, også æstetisk. På billedet i teatersalen ses pigen i forskellige udgaver. Som pigen, som handskedukke, som monotypi på væggen tegnet med hvid konturstreg. Det kan betragtes som en illustration af pigens splittelse. Hun er afbilledet flere steder på én gang og er således endnu ikke blevet et helt menneske i betydningen at være vokset sammen med sig selv. Tekstsiden på opslaget understøtter en sådan tolkning. Gennem en slags *graphological deviation* (Short) og typografisk eksperimenteren, vises det, hvordan også teksten er splittet og usammenhængende (se fx opslag 11 og opslag 12). I billedbogsforskningen vil man typisk sige, at teksten kommunikerer *diegetisk* ved at fortælle, og billedet kommunikerer *mimetisk* ved at vise (Nikolajeva & Scott 26). Men i *The Red Tree* viser teksten således ikke blot diegetisk, men også mimetisk, at der er en splittelse til stede. Det underbygges også af de forskellige teksttyper og tekststørrelser, og tekstens fravær af både interpunktion og kapitæler. Det er en tekst i splid med sig selv – en tekst, der endnu ikke har fundet sig selv.

Pigens splittelse viser sig således på både tekst- og billedsiden. Det er illustrationer af en pige, der står med den opgave at blive sig selv – noget hun ikke er blevet endnu, men er på vej til. På det opslag, der følger efter opslaget med teatersalen, viser dette sig endnu tydeligere: Opslag 12 viser pigen i gang med at tegne sig selv på væggen

med en blyant; bag hende ses hendes skygge. Teksten lyder: "or who you are meant to be" og knytter således an til det foregående opslag, der lød "sometimes you just don't know what you are supposed to do". Opgaven træder altså her frem på både tekst- og billedsiden: Hvem er du på vej til at blive? På billedet kan man netop se, at hun endnu ikke er vokset sammen med sig selv. Hun bliver afbilledet og fremstillet i tre forskellige versioner, der alle er væsensforskellige fra hinanden. Hun er endnu ikke blevet konkret. Men hun er på vej til at blive det. Hun er netop i gang med at fuldende sig selv som sig selv.

Noget tilsvarende kan fremanalyseres i illustrationerne af det genkommende lønneblad. Lønnebladet er heller ikke vokset sammen med sig selv. Det udfylder – dets enestående smukhed til trods – ikke den opgave, det er tiltænkt. Det er nemlig ikke lønnebladets opgave at være enestående. Dets opgave er sammen med utallige andre lønneblade at danne en samlet trækrone, som samlet set udgør et helt træ. Først da udfylder det – som liljen på marken og fuglen under himlen hos Kierkegaard (SV14, 125–199) – den opgave, det er stillet med. Men på de første illustrationer daler lønnebladene blot tilfældigt ned fra tilfældige og unaturlige steder (fx fra loftet i pigens værelse).

Som de forskellige opslag viser, at pigen endnu ikke er blevet ét med sig selv, viser de enkeltstående lønneblade, at de heller ikke endnu har fundet og udfyldt deres bestemmelse. Både pigen og lønnebladene er under tilblivelse.

Illustrationerne gennemspiller således en eksistentiel tematik, der er gennemgående og karakteristisk i *The Red Tree*: Tilblivelsen som det menneske, man er, hvor det at blive dette bestemte enkelte menneske viser sig for mennesket som en opgave, der går gennem fortvivlelsen. Opgaven er altså, som Kierkegaard skriver i *Sygdommen til Døden*, at blive opmærksom på, at det selv, man er, er et ganske bestemt noget (SV15, 94).

Her står pigen nu. Hun har fortvivlet. Hun er gået "gjennem den Fortvivlelse om Selvet til Selvet" (SV15, 120).

Pigen bliver sig selv

Da hun åbner døren til sit værelse, efter hun har gået gennem fortvivlelsen, står der et stort rødt træ lige foran hende. Det røde blad, som på det første opslag i værelset var indrammet og stod på pigens natbord, og som man har kunnet følge på hvert opslag, er nu ikke længere at se i en enkelt og isoleret udgave. Bladet er derimod vokset sammen med talrige andre blade og danner sammen med dem trækrone på et træ, der står solidt og rodfæstet i pigens værelse. Pigens

skygge danner en slags forgrenet rodnet, der får det til at se ud som om, at hun er vokset sammen med træet. Der skabes endvidere sammenhæng gennem pigens røde hår, som er kongruent med trækronens røde lønneblade. Denne sammenhæng får pigen og træet til at fremstå som en glødende, nærmest ildfuld helhed i et ellers trist og farveløst rum. For første gang i samtlige bogens opslag ser man nu også pigens mund. Hun smiler.

Der kan givetvis trækkes en lang række kulturelle, religiøse og mytiske referencer til træets overførte betydning som symbol på liv og vækst: Livets Træ, Kundskabens Træ, Yggdrasil, buddhismens Bodh-træ, vikingernes magiske Lærad-træ, Kabbalahs sefirotiske træ etc. I denne analyse skal træets betydning imidlertid afgrænses til det, at pigen finder og vedkender sig selv som den, hun er. Hun bliver et konkret individ i den betydning, at hun vokser sammen med sig selv og bliver en udelelig og sammenhængende helhed.

Det er bogens eksistensfilosofiske pointe. I eksistensfilosofien er udgangspunktet for menneskets eksistens en oplevelse af tilværelsens endelighed og elendighed. Mennesket er fanget i og bundet til en tilværelse, der opleves som ligegyldig og absurd, og det er præcis det, den rødhårede pige erfarer på sin "Weg der Verzweiflung". Tilværelsen forekommer hende meningsløs, og det er i hendes forhold til denne meningsløshed, at hun må vælge sig selv som den, *hun* er. Hun må vælge sig selv som dette bestemte menneske, der ikke bare er et menneske som alle andre, men netop hende.

Overgangen fra fortvivlelse til det at blive sig selv sker imidlertid ikke i en kontinuerlig, sammenhængende bevægelse. Der er hele tiden nye vanskeligheder, forhindringer og modstand. Det er således ifølge Kierkegaard ikke muligt at glide umærksomt fra en tilstand til en anden. Det kræver et "Spring" (SV6, 145-169; Pap. V C 12), som afstedkommer "Tilblivelsens Forandring" (SV6, 68). Dette spring markerer overgangen fra en tilstand til en anden og finder sted som et totalt og gennemgribende brud med det forudgående (SV6, 67-78). Springet betegner netop det brud, som ikke kan rummes i et logisk system: Det er "Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare" (SV6, 153). Det spring, som markerer pigens overgang fra fortvivlelse til at blive sig selv, forklares netop ikke, men vises i en æstetisk medieret visuel form og blot med det korte og sigende ord: "suddenly".

Perspektivering til *Drengen der blev væk fra sig selv*

"Pludselig" er præcis det ord, der markerer overgangen fra en tilstand til en anden hos drengen i Lone Munksgaard Nielsen og Pia

Thaulovs Drengen der blev væk fra sig selv: "Pludselig ved Drengen, at han selv skal finde svaret". Det spørgsmål, som drengen selv skal finde svaret på, er stillet på den foregående side og hedder: "Hvem er jeg?" Drengen står her med den samme opgave som pigen i *The Red Tree*: Han skal finde ud af, hvem han selv er. Han skal blive sig selv som dette bestemte, enkelte menneske. Som pigen er drengen stillet med den opgave, som både er processuel og paradoksal: at forholde sig til sig selv og vedkende og vælge sig selv som den, han allerede er. Drengen der blev væk fra sig selv handler om en dreng, der endnu ikke har fundet sig selv som sig selv, og som pigen i *The Red Tree* er han fanget i en uigennemskuelig situation, hvor tilværelsen synes absurd og fremmed: "Selv derhjemme følte han sig fremmed" (opslag 13). Kierkegaards kongeniale, Albert Camus, skriver i Sisyfos-myten, at følelsen af fremmedhed overfor sin egen tilværelse opstår, når man henvender sig til verden, men bliver mødt med tavshed (Camus). Drengen råber bogstavelig talt sin fortvivlelse ud i mørket uden at få svar (opslag 17), og han fremstår på disse sider som afsondret fra både sig selv og den virkelighed, hvori han leder efter sig selv (opslag 3). "Hvem er jeg?" lyder altså hans anråbelse. Dermed indskriver han sig i den eksistentiale tradition, som på mange måder blev etableret med inskriptionen over indgangen til Apollons orakeltempel i Delphi: *gnothi seauton*, "kend dig selv", og som siden har været stillet på forskellige måder af forskellige eksistensfilosofiske tænkere. Hvem er jeg? Hvad er et menneske? Hvad vil det sige at være mig?

Som pigen i *The Red Tree* begiver drengen sig ud på en vandring for at finde sig selv og sin egen vej ud af fortvivlelsen – men uden umiddelbar forløsning: "hver gang endte stierne og vejene med at sno sig ind i hinanden, og pludselig stod Drengen i midten af en labyrint" (opslag 3–4). Men drengens vej ind i labyrinten er samtidig hans første skridt ud. En labyrint er karakteriseret ved dens umiddelbart uoverskuelige systemer af veje og afveje, og symboliserer typisk det indviklede, uløselige og uoverkommelige – som den "Livets Gaade", der ifølge Kierkegaard netop kendetegner spørgsmålet "Hvem er jeg?" (Pap I A 72, 49). Men samtidig symboliserer labyrinten også livsrejse, prøvelse og indvielse (Stefánsson). Som mennesket har labyrinten altså en dobbelttydig karakter. Som mennesket er den splittet. Der er både beskyttelse og udsathed. Det kommer også til udtryk ved, at man kan anbringe det farlige og dæmoniske i labyrintens midte, så man er beskyttet, fordi det aldrig finder ud (som man gjorde med uhyret Minotaurus i den måske mest berømte labyrint af dem alle, labyrinten i Knossos), og ved at man samtidig er udsat, fordi man kan fortabe sig selv i labyrinten ved at fare vild i dens irgange.

I *The Red Tree* vises labyrinten i et sceneri af groteskhed og rædsel (opslag 10). Pigen har som drengen endnu ikke taget skridtene ud og er stadig faret vild i sig selv. Hun er som drengen stadig i fortvivlelsen.

I *The Red Tree* blev denne fortvivlelsen kommunikeret som en splittelse, der kommer til udtryk i både tekst og billede. Det gør den også i *Drengen der blev væk fra sig selv*. På tekstsiden hedder det fx, at "det var som om, Drengen hele tiden så sig selv stå bag ved det næste hjørne" (opslag 9), mens drengen på billedsiden vises - indenfor samme opslag - i forskellige versioner af sig selv (opslag 10) i et forsøg på "at indhente sig selv", som det hedder (opslag 9). Han ser altså sig selv udefra som flere forskellige personer og vises samtidig udefra som flere forskellige personer. Som pigen er drengen ikke endnu blevet en sammenvokset helhed, der har valgt sig selv, som den han er. Det viser sig også i hans sprog. Han begynder nemlig at tale til sig selv - men kan ikke genkende sin egen stemme (opslag 11). Det er således som om, han både er sig selv og samtidig en anden, og at han midt i denne splittelse prøver at komme i kontakt med sig selv. Han prøver at kalde på sig selv, men kan "ikke få en lyd frem" (opslag 1). Hvor pigen i *The Red Tree* var i gang med at miste sit sprog, har drengen i *Drengen der blev væk fra sig selv* således allerede mistet sit. Som vi så det beskrevet hos Kierkegaard og illustreret hos Shaun Tan er det at miste sproget identisk med indesluttethed. Det var Kierkegaards pointe, at man i denne indesluttethed ikke slutter sig inde med noget, men slutter sig selv inde og dermed bliver utilgængelig for sig selv, som det hed i *Begrebet Angst* (SV6, 206). Det manglende sprog bliver identisk med det manglende kendskab til en selv og en vej ind i fortvivlelsen og meningsløsheden. Samtidig er det sproget, der kan redde en fra selvsamme fortvivlelse og meningsløshed: "Sproget, Ordet er netop det Frelsende" (SV6, 207). Det er netop, hvad der sker i *Drengen der blev væk fra sig selv*. Drengens overgang fra indesluttethed til at blive sig selv sker således gennem sproget, hvor han læser "sit navn højt for sig selv", og heller ikke her sker overgangen som en umærksom gliden fra en tilstand til en anden. Som i *The Red Tree* sker den med et kierkegaardsk spring, der finder sted som et radikalt brud med alt forudgående - og som i *The Red Tree* markeres springet med ordet 'pludselig': "Pludselig ved Drengen, at han selv skal finde svaret". Det er sproget, der forløser drengen, og forløsningen sker i det øjeblik, han læser sit navn højt for sig selv. Her bliver han den, han allerede er. Sig selv.

Det er billedbøgernes eksistensfilosofiske pointe. I eksistensfilosofien er udgangspunktet for menneskets eksistens en oplevelse af tilværelsens endelighed og elendighed. Mennesket er fanget i og bundet til en tilværelse, der opleves som fremmed og absurd, og

det er præcis det, drengen og pigen erfarer på deres "Weg der Verzweiflung". Tilværelsen forekommer dem meningsløs, men det er netop i deres forholden sig til denne meningsløshed, at de vælger sig selv. Da drengen læser sit navn højt og dermed generobrer sin identitet, bliver han sig selv som dette bestemte menneske, der ikke bare er et menneske som alle andre, men netop ham. Som pigen også gjorde det i *The Red Tree*.

Afrundende refleksioner

Bøger som *The Red Tree* og *Drengen der blev væk fra sig selv* får os til at spørge og undres og tilbyder os mulighed for indblik i en verden, som er trukket ud af hjemmewanthed. "Selv derhjemme følte han sig fremmed", som det hedder i den sidstnævnte. Man kan gå på opdagelse i bøgerne, dvæle ved detaljer, standse op og se tingene i et andet lys end det, man sædvanligvis ser det i. Bøgerne er på den måde udtryk for både distance og involverethed. De udstiller fortvivlelse og ensomhed i en stiliseret og distanceret form, der betyder, at disse følelser umiddelbart er i afstand fra læseren selv. Men omvendt tilhører de følelser, der vækkes, når man læser billedbøgerne, ikke en anden tid og foregår ikke et andet sted. De er her lige nu – lyslevende og nærværende.

Det betyder også, at det langt fra blot er Søren Kierkegaard, der tilbyder en analytisk tilgang til disse billedbøger. Billedbøgerne tilbyder også en mulig forståelse og illustration af Søren Kierkegaards abstrakte begreber. Der er således et spil til stede mellem oversanselige, usynlige begreber og sanselige, synlige billeder: "De abstrakte begreber er ligesom den rette linje usynlige, kun synlige i konkretionerne", som Kierkegaard formulerer det i en dagbogsoptegnelse fra 1839 (Pap. II A 496).

En analyse af billedbøgerne med Søren Kierkegaards begreber udvider forståelsen af såvel billedbøgerne som Kierkegaards begreber og gør både forståelsen og oplevelsen større.

Biografisk information: Martin Blok Johansen er lektor i dansk på VIA University College – Læreruddannelsen i Aarhus og ph.d.-studerende på Institut for Medier, Erkendelse og Formidling på Københavns Universitet. Hans forskningsinteresser tæller bl.a. filosofiske tilgange til børnelitteratur.

Referencer

Anstey, Michèle. "It's Not All Black and White: Postmodern Picture-books and New Literacies". *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 45.6 (2002): 444-457.

Arizpe, Evelyn & Styles, Morag. *Children Reading Pictures: Interpreting Visual Texts*. London: Routledge, 2003.

Bacchilega, Christina. *Postmodern Fairy Tales: Gender and Narrative Strategies*. Philadelphia: University of Philadelphia Press, 1997.

Beckett, Sandra. *Transcending Boundaries: Writing for a Dual Audience of Children and Adults*. New York: Garland, 1999.

Benton, Michael. "Reader-Response Criticism". *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. Ed. P. Hunt. New York: Routledge, 2004: 112-128.

Camus, Albert. *Sisyfos-myten*. København: Gyldendal, 1992.

Coles, Martin & Hall, Christine. "Breaking the line: New literacies, postmodernism and the teaching of printed texts". *Reading: Literacy and Language* 353 (2001): 111-114.

Gibson, Mel. "Picturebooks, Comics and Graphic Novels". *The Routledge Companion to Children's Literature*. Ed. D. Rudd. London: Routledge, 2010: 100-111.

Johansen, Martin Blok. "Darkness Overcomes You: Shaun Tan and Søren Kierkegaard". *Children's Literature in Education* 46.1 (2015): 38-52.

Kierkegaard, Søren. *Samlede Værker*. København: Gyldendals bogklubber, 1995.

Kierkegaard, Søren. *Papirer*. 2. udgave. København: Nordisk Forlag, 1968-1978.

Lewis, David. *Reading Contemporary Picturebooks: Picturing Text*. New York: Routledge, 2001.

Munksgaards Fremmedordbog. København: Munksgaard, 1997.

Nielsen, Lone Munksgaard & Thaulov, Pia. *Drengen der blev væk fra sig selv*. København: Gyldendal, 2015.

Nikolajeva, Maria & Scott, Carole. *How Picturebooks Work*. New York: Routledge, 2006.

Nodelman, Perry. *Words about Pictures: The Narrative Art of Children's Picture Books*. London: University of Georgia Press, 1988.

Ordbog over det Danske Sprog, vol. 1–28, Det Danske Sprog og Litteraturselskab. København: Gyldendal, 1918–1956.

Pantaleo, Sylvia Joyce & Sipe, Lawrence R. "Postmodernism and picturebooks". *Postmodern Picturebooks: Play, Parody, and Selfreferentiality*. Eds. L. Sipe & S. Pantaleo. New York: Routledge, 2008: 1–8.

Politikens Etymologisk Ordbog. København: Politikens Forlag, 2000.

Reynolds, Kimberley. *Girls Only: Gender and Popular Children's Fiction in Britain 1880–1910*. Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1990.

Short, Mick. "Graphological Deviation, Style Variation and Point of View in Marabou Stork Nightmares by Irvine Welsh". *Journal of Literary Studies* 15.3–4 (1999): 305–323.

Smith, Vivienne. "All in a Flap About Reading". *Children's Literature in Education* 32.3 (2001): 225–236.

Stefánsson, Finn. "Labyrint". *Den Store Danske*, n.d. Web. 24 Sep. 2015.

Tan, Shaun. *The Red Tree*, u.å. Retrieved from <http://www.shauntan.net/books/red-tree.html>

Tan, Shaun. *The Red Tree*. Sydney: Lothian Children's Books, 2013.

Thacker, Deborah Cogan. & Webb, Jean. *Introducing Children's Literature. From Romanticism to Postmodernism*. London: Routledge, 2002.

Yearwood, Stephenie. "Popular Postmodernism for Young Adult Readers". *The ALAN Review* 29.3 (2002): 50–53.

Noter

1 Kierkegaards værker er refereret med et SV for *Samlede Værker*; det efterfølgende tal angiver bind og derefter angives pagineringen. SV15, 100 betyder således *Sygdommen til Døden* side 100, og henviser til 5. udgaven, Gyldendals bogklubber, København, 1995. Pap. henviser til Kierkegaards *Papirer* 2. udgave, Nordisk Forlag, København, 1968–1978; de efterfølgende tal angiver bind, afdeling, gruppe, optegnelse.